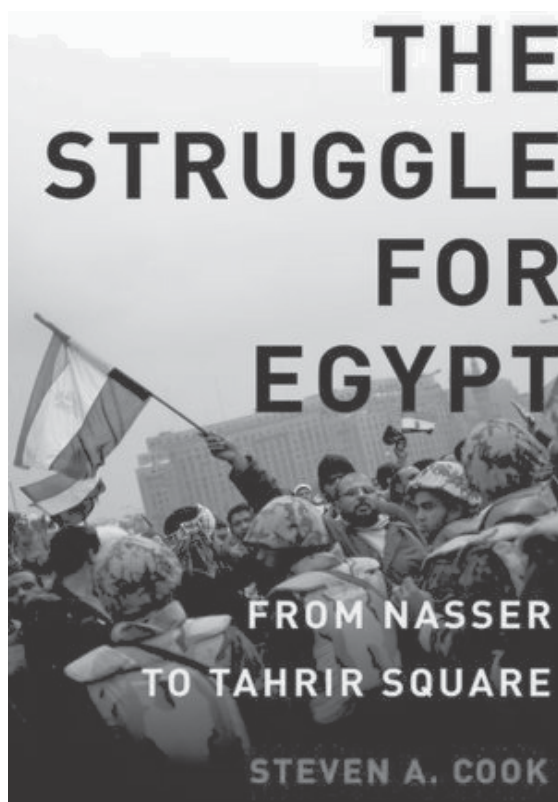

Steven A. Cook

The Struggle for Egypt: From Nasser to Tahrir Square

Oxford University Press, Oxford, 2012.

Davor Boban

Ako je slom komunizma u Istočnoj Europi 1989. bio iznenađenje za političke znanstvenike, ni promjene režima u nekoliko arapskih država tijekom "Arapskog proljeća" nisu bile ništa očekivanije. Početkom "Arapskog proljeća" smatra se čin samospaljivanja jednoga mladog Tunizanina u prosincu 2010. za kojim je uslijedio niz prosvjeda u njegovoj zemlji, a potom i u Egiptu, Libiji, Bahreinu, Siriji i Jemenu. Posljednja na tom popisu zemlja poznata je po prosvjedima i nemirima koji se u njoj događaju svakih nekoliko godina, ali Libija i Egipat bili su primjeri stabilnih autokracija u kojima su vlastodršci nesmetano vladali desetljećima. Nameće se stoga pitanje je li "Arapsko proljeće" najvjestilo novi val demokratizacije u svijetu, nakon tri prethodna vala koja je opisao Samuel P. Huntington, ili su u pitanju samo neuspjeli pokušaji demokratizacije koji će završiti zamjenom jednoga autokratskog režima nekim drugim. Imajući na umu neke propale pokušaje političke transformacije u Istočnoj Europi devedesetih godina, ta je mogućnost posve izgledna. Kako bi se sadašnje stanje bolje razumjelo, potrebno je poznavati političke, društvene, kulturne i privredne značajke tih zemalja koje su se oblikovale u desetljećima prije pobuna građana protiv autokratskih vlasti.

Politički znanstvenici općenito su spremnije reagirali na "Arapsko proljeće" nego na pad komunizma u Istočnoj Europi dva desetljeća ranije. Premda ih nisu očekivali, vrlo brzo su se pojavile prve stručne i znanstvene publikacije o valu arapskih revolucija. Knjiga Stevena A. Cooka *The Struggle for Egypt: From Nasser to Tahrir Square* jedna je od njih. Izašla je iz tiska već u

Davor Boban, docent na Odsjeku za komparativnu politiku Fakulteta političkih znanosti. E-pošta: dboban@fpzg.hr

jesen 2011, samo nekoliko mjeseci nakon izbijanja prosvjeda u Egiptu, pa se na prvi pogled nametnulo pitanje kako je autor u tako kratkom razdoblju, dok je stanje u zemlji još bilo uzavrelo, uspio napisati razmjerno opširnu knjigu koja ima više od 300 stranica. No pogleda li se sadržaj, vidljivo je da je autor počeo raditi na svom djelu prije no što su se pojavili ikakvi navještaji o prosvjedima kojima je, inače, posvetio samo desetak posto sadržaja knjige.

Cook ukratko prikazuje povijest Egipta od kraja 18. i tijekom 19 stoljeća, detaljnije analizira zbivanja tek od svršetka Prvoga svjetskog rata kada država stječe djelomičnu neovisnost oslobodivši se kontrole raspaloga Osmanskog Carstva. U sljedećih 90 godina prati nastanak i razvoj političkih institucija i političkih aktera koji su imali značajnu ulogu i 2011. Cook analitički povezuje dvije velike egipatske revolucije. Prva je izbila 1952. kada je skupina Slobodnih časnika na čelu s Gamalom Abdelom Naserom svrgnula kralja Faruka i uspostavila republiku. U tom je trenutku to bio običan vojni udar kojim nove vojne vlasti nisu kanile ukinuti civilnu vlast, pa čak ni monarhiju. No ubrzo su Slobodni časnici stali na čelo države, pokrenuli duboke društvene i političke promjene te se vojni udar odjednom počeo nazivati revolucijom. Ona je u početku bila obilježena sukobom među novim elitama i pokušajima duboke političke, društvene i privredne transformacije Egipta. U zemlji su prije revolucije postojale velike klasne razlike i duboko nezadovoljstvo stanovništva zbog upletanja Velike Britanije u egipatsku politiku. Najvidljiviji znakovi toga bili su britanska kontrola Sueskog kanala i prisutnost britanske vojske u zoni kanala. Nove vlasti jasno su se usprotivile tome i tako uspjele zadobiti podršku stanovništva. Politika prema Britancima imala je šire međunarodne učinke jer se Egipat pretvorio u predvodnika arapskih zemalja i najvažnijeg zagovornika panarabizma. Osim oštrog stava prema Britancima, on se očitovao i u neprijateljskoj politici prema Izraelu s kojim je Egipat u manje od dva desetljeća vodio tri rata. S druge strane, ta je politika ponekad imala i negativne posljedice u unutarnjoj politici. Nakon teškog poraza u Šestodnevnom ratu s Izraelom 1967, izbio je val studentskih prosvjeda na kojima su se zahtijevali, među ostalim, veće osobne i političke slobode. Neposredan povod njihovu izbijanju bile su blage sudske presude navodnim krivcima za poraz u ratu, ali je raskorak između onoga što je revolucija obećavala i onoga što je ostvareno proizveo studentske zahtjeve za demokratizacijom sustava. Naser se u tom trenutku, kako autor primjećuje, ponašao kao tipičan autoritarni vođa: zauzeo je stav reformatora koji nastoji ostvariti zahtjeve prosvjednika a da pritom ne dovede u pitanje opstanak svoga režima.

Cook prikazuje Naserovu vladavinu kao razdoblje u kojemu se nesigurna vojna vlast iz 1952. preobrazila u moćan režim koji je postigao golem utjecaj u zemlji i svijetu i preobrazio egipatsko društvo u silovitom procesu modernizacije. No razdoblje Naserove vladavine može se promatrati i kao prva od tri faze egipatske povijesti od 1952. do 2011. Svaka je od tih faza bila obilježena vladavinom jednoga moćnog autoritarnog predsjednika. Bilo nacionalizacijom privrede, bilo suzbijanjem političke oporbe, bilo nametanjem stroge kontrole nad vlastitom strankom, egipatski predsjednici nastojali su kontrolirati državu broj 9 - ožujak 2012.

i društvo kako bi ostvarili svoje političke ciljeve. Naserov nasljednik na vlasti Anvar el Sadat ponašao se slično svome prethodniku. Premda je počeo voditi drukčiju i unutarnju i vanjsku politiku od svoga prethodnika, Sadat je nastojao očuvati čvrstu kontrolu nad cjelokupnim političkim sustavom te ukloniti ili pacificirati svoje protivnike. Svu je vlast koncentrirao u svojim rukama i bio je nedvojbeni glavni akter egipatske unutarnje i vanjske politike: pokrenuo je reforme koje su trebale ojačati privredu, tražio je zajednički jezik s Muslimanskim bratstvom, uveo je i ograničeno višestranačje, no sve je to bilo radio kako bi stabilizirao režim, a ne da bi ga demokratizirao. Na međunarodnom planu nastojao je poboljšati odnose sa SAD-om i Izraelom te je izvršio potpuni otklon od Naserove politike povezivanja Egipta sa Sovjetskim Savezom i održavanja neprijateljstva prema Izraelu. Na kraju se panarabizam, koji je proslavio Naser, slomio sa Sadatovim priznanjem izraelske države 1978. Izravna posljedica toga bilo je pretvaranje Egipta od vodeće arapske zemlje u arapskog izopćenika ovisnog o američkoj financijskoj pomoći. A ona je od sredine 1970-ih redovito stizala i pretvorila se u pouzdano sredstvo političke kontrole Egipta, napose njegova odnosa prema Izraelu.

Kao posljedica nove vanjske politike, ali i nezadovoljavanja jućega ekonomskog stanja i velikih socijalnih razlika u zemlji, ponovno je nastao val nezadovoljstva koji je potkopao legitimnost režima. Promjenu politike Sadat je platio životom, jer je zbog priznanja Izraela ubijen u atentatu 1981. Novi predsjednik Hosni Mubarak nije promijenio Sadatovu politiku i, premda veterana ratova s Izraelom, nije se više konfrontirao s tom zemljom. Naserov se režim, dakle, konsolidirao na politički društvene modernizacije i izbacivanju Britanaca iz zemlje, a njegovi nasljednici, Sadat i Mubarak, podvrgnuli su zemlju američkom utjecaju i time destabilizirali svoj položaj. Tri desetljeća vladavine prva dva predsjednika pokazala su da je stabilnost režima bila iznimno osjetljiva na vanjske čimbenike, te da režim nije imao trajno rješenje za unutarnje probleme.

Tijekom osamdesetih i osobito devedesetih godina Mubarak je uspio vratiti Egipat u Arapsku ligu, ali nije vratio međunarodni utjecaj kakav je država imala u vrijeme Nasera. U posljednjem desetljeću vladavine Mubarak je najavljivao ograničene političke reforme koje su trebale donekle demokratizirati državu, ali nisu smjele ugroziti politički režim. I on je, kao i Naser u vrijeme studentskih prosvjeda 1968, zauzeo pozu reformatora, dok je istodobno svim silama nastojao očuvati autoritarni režim. To je bilo očito na predsjedničkim i parlamentarnim izborima koji su se redovito održavali, ali su bili obilježeni brojnim nepravilnostima koje su sprečavale smjenu vlasti. Mubarak je svakih šest godina biran u parlamentu kao jedini kandidat za predsjednika države, a potom su ga na plebiscitu potvrđivali građani. Reforme iz 2005. koje su dopuštale više kandidata na predsjedničkim izborima bile su kreirane tako da su bitno otežavale kandidiranje oporbenih aktera za predsjednika te su zapravo bile obična farsa. Parlamentarni izbori, koji nisu bili ni slobodni ni poštteni, održavani su svakih pet godina i na njima je uvijek pobjeđivala Mubarakova stranka. Na posljednjim izborima 2010. čak su i egipatski sudovi presudili da je 184 od 420 zastupnika u prvom domu parlamenta izabrano zahvaljujući izbornim nepravilno-

stima. Brutalnost režima očitovala se u nasilnom djelovanju i prema političkoj oporbi i prema običnim građanima koji su se policije bojali jednako kao i kriminalaca. Nakon gotovo šest desetljeća postojanja republike režim nije uspio smanjiti duboke klasne razlike i ublažiti golemo siromaštvo mase stanovništva.

Iz Cookove analize proizlazi da prosvjedi u Tunisu jesu djelovali poput upaljača na egipatsko društvo, ali je očito da je i egipatski "fitilj" bio vrlo kratak. Nezadovoljno stanovništvo i oporbene elite dobili su dodatan zamah događajima u Tunisu zato što je probijena psihološka barijera koja je dotadašnje nezadovoljstvo vlašću svodila unutar granica jedne zemlje. Prosvjedi u Tunisu, arapskoj zemlji koja je dijelila slične probleme s Egiptom, i njihov uspjeh bile su dodatan motiv da prosvjednici

ustraju u zahtjevima za smjenu vlasti i da egipatski prosvjedi ne budu samo jedna u nizu periodičnih provala nezadovoljstva nego da prerastu u pravu masovnu pobunu ili "revoluciju". O konačnom ishodu te "revolucije" još se ne može pouzdano govoriti. Cookova je knjiga važna zato što jasno i razumljivo prikazuje razvoj egipatske republike i ukazuje na unutarnje i vanjske uzroke masovnog nezadovoljstva koje je izbilo na vidjelo u egipatskom dijelu "Arapskog proljeća". Bez razumijevanja prirode triju vrlo personaliziranih autokratskih režima – Naserova, Sadatova i Mubarakova – kao i razlika među njima, nije moguće shvatiti ni "prevrat odozdo" kojim je svrgnut Mubarak ni nacionalnu "revoluciju" koja ima još dalekosežnije ciljeve: promijeniti cijeli politički režim, te unutarnju i vanjsku politiku zemlje. ■